

ÉRTÉKELÉSEK, ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK

DR. BESENYŐ JÁNOS – GÖMÖRI ROLAND

ARAB TAVASZ, KERESZTÉNY ŐSZ? – A KERESZTÉNY KISEBBSÉGEK HELYZETE A KÖZEL-KELETEN AZ „ARAB TAVASZ” UTÁN

Absztrakt

A tanulmány a Közel-Kelet jelentősebb keresztény kisebbségeinek helyzetét tekinti át az „arab tavasz” eseményei előtt, illetve az események hatására bekövetkezett változásokat. Öt közel-keleti ország (Egyiptom, Líbia, Szíria, Libanon és Irak) keresztény közösségeinél vizsgáljuk e csoportok politikai-társadalmi helyzetének változását, a keresztényeket érő atrocitásokat, illetve a keresztények kivándorlását. Az adatgyűjtéshez egyedi esettanulmányokat, szakértői leírásokat, statisztikákat, illetve sajtóforrásokat vettünk alapul.

A vizsgált országok esettanulmányai során megfigyelhető, hogy – Szíriát és Libanont leszámítva – a térség keresztényeinek helyzete már az „arab tavasz” előtt sem volt kifogástalan, a politikai iszlám előretörése pedig csak tovább rontott e közösségek helyzetén, fokozva a keresztény népesség kivándorlását a térségből. Az írás tárgyalja továbbá az arab keresztény migráció jelenségét is, kiemelve az Európa számára ebben rejlő lehetőségeket.

Kulcsszavak: „arab tavasz”, Közel-Kelet, keresztény kisebbségek, keresztényüldözés, migráció

Abstract

This essay reviews the situation of the major Christian minorities of the Middle East before the events of the „Arab Spring”, and the changes prompted by these events. The Christian communities of five Middle Eastern countries (Egypt, Libya, Syria, Lebanon and Iraq) are studied to examine the changes in the social-political standing of these groups, the atrocities suffered by Christians, and the emigration of Christians. Data have been collected from individual case studies, reviews of experts, statistics and press sources.

In the course of the case studies of the selected countries it can be observed that even before the „Arab Spring” – excluding Syria and Lebanon – the situation of Christians in the region was not satisfactory, and the upsurge of political Islam has only exacerbated the state of these communities, and the emigration of Christians. The essay also discusses the phenomenon of the migration of Arab Christians, putting emphasis on the opportunities for Europe.

Keywords: „Arab Spring”, Middle-East, Christian minorities, persecution of Christians, migration

Bevezetés

Az „arab tavasz” jelensége annak 2011-es, robbanásszerű megindulása óta foglalkoztatja a témával foglalkozó elemzőket, akik mostanra egyre több aspektusból világítják meg ezt a meglepetésszerűen meginduló forradalmi hullámot.

Az egyik leginkább elhanyagolt megközelítés ezek közül az arab országokban élő keresztények kérdése. Az arab világ kapcsán hajlamosak vagyunk rögtön a muszlim közösségekre asszociálni, míg több arab országban is jelentős keresztény kisebbségek élnek.

A kereszténység már jóval az arab (muzulmán), majd európai gyarmatosítók megjelenése előtt fontos részét képezte a közel-keleti kultúrának.¹ A korai keresztény vallás meghatározta a késő ókori és kora középkori Közel-Keletet. Amellett, hogy az arab hódítók megjelenéséig ezeknek a területeknek lakossága túlnyomóan keresztény volt, a korai kereszténység öt pátriárkátusából háromnak a székhelye a térségben helyezkedett el: Antiochiában² (a mai Törökország területén, Antakya városa közelében), Alexandriában (a mai Egyiptom), és Jeruzsálemben (a mai Izrael). A helyi közösségek helyzetén gyökeresen a 7. század arab hódításai változtattak, azonban a térség keresztényeinek helyzete igazán a keresztes háborúkat követően rendült meg. Mára minden mai közel-keleti államban kisebbségbe kerültek az alapvetően muszlim vallású lakossággal szemben.

A keresztények száma valóban csökken: a világ 2,2 milliárd keresztényének ma már alig 1,0 százaléka él a Közel-Keleten és Észak-Afrikában.³ Az elmúlt egy évszázad során jelentős változás következett be: a térség lakosságának már csak 4 százalékát adják a keresztények, az egy évszázaddal ezelőtti 20 százalékhoz képest, ezáltal a világ legkisebb keresztény

¹ Amira El Ahl, [Daniel Steinvorth](http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html), Volkhard Windfuhr and [Bernhard Zand](http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html): Fighting for their Survival: A Christian Exodus from the Arab World, <http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

² Az antiochiai pátriárka az elmúlt évszázadokban a minimális keresztény lakossággal rendelkező Antakya helyett a szíriai Damaszkuszban székel, egészen az elmúlt években kirobbant polgárháborúig. Forrás: The Economist. 2012. „Christians in the Middle East. A new spokesman.” <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2012/12/christians-middle-east> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³ Pew Research Center: The Global Religious Landscape, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

regionális kisebbségének tekinthetőek. Összevetésképpen: a Közel-Kelet és Észak-Afrika lakosságának 93 százaléka muszlim, és 1,6 százaléka zsidó.⁴

A közel-keleti keresztények közül a legjelentősebb szerepet az egyiptomi kopt közösség, illetve a szíriai keresztények töltik be, azonban ezen csoportok létszáma a helyi események (keresztényüldözések, kivándorlás) következtében jelentősen megcsappant. Libanon, bár eddig nem érintették az „arab tavasz” eseményei, kiemelendő: a népesség folyamatosan csökkenő, de még mindig jelentős hányadát a különféle keresztény vallási csoportok alkotják, akik jelentős politikai szereppel bírnak, az arab országok keresztény kisebbségei közül egyedülként. Emellett fontos szót ejteni az Izrael, Jordánia, illetve Irak területén élő közösségekről.

A tanulmány első részében a Közel-Kelet országaiban élő csoportoknak az „arab tavaszt” megelőző helyzetét ismertetjük. A tanulmány második fő részében az „arab tavasz” által a keresztény kisebbségek körében előidézett fő változásokról lesz szó, végül az arab keresztények kivándorlása által kínált lehetőségek kerülnek ismertetésre.

A főbb közel-keleti keresztény közösségek

Egyiptom: a koptok

Az egyiptomi kopt egyház az egyik leginkább meghatározó keresztény kisebbség a Közel-Kelet térségében, bár az „arab tavasz” eseményei óta fokozatosan csökken számuk az országban. A kopt keresztények – akik a mai egyiptomi lakosság csaknem 10 százalékát teszik ki – az ókori egyiptomiak leszármazottjainak tartják magukat, a 7. században érkezett muszlim arabokat pedig alapvetően megszállóknak tekintik.⁵ A kopt egyház 451-ben egy hitelméleti vita miatt kivált az akkor még egységes keresztény egyházból, azonban mára nézetei sok tekintetben hasonlítanak a görögkeleti egyház tanításaihoz. A koptok mellett egyéb keresztény vallási közösségek is találhatóak Egyiptomban, azonban ezek népességhez viszonyított aránya elenyésző. Az egyiptomi keresztények helyzete már a Tahrir téri tüntetések előtt sem volt mentes a problémáktól. A Mubarak-rendszer ideje alatt, bár nem voltak kifejezett üldözésnek kitéve, súlyos korlátozások terhelték a keresztények

⁴ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁵ Colin Chapman. 2012. „Christians in the Middle East – Past, Present and Future.” *St. Francis Magazine* 8 (1): 68. <http://www.stfrancismagazine.info/ja/images/stories/SFM6ColinChapman.pdf> (Letöltés ideje: 2013. 04. 28)

szabad vallásgyakorlását, például magas szintű kormányzati engedély kellett egy keresztény templom felépítéséhez, vagy akár felújításához.⁶

Szíria

Szíria a kereszténység bölcsőjének tekinthető, Közel-Kelet másik olyan fontos országa, amely az „arab tavasz” előtt jelentős keresztény kisebbséggel rendelkezett, ám ez jelenleg a polgárháború és az ebből fakadó tömeges kivándorlás miatt folyamatosan és jelentősen csökken. A két fő keresztény vallási közösséget a görögkeleti és a görög katolikus egyház hívői alkotják.

Az „arab tavaszt” megelőző időszakban Szíria számított azon országok egyikének, amelyekben viszonylag kielégítő volt a keresztények helyzete. Ebben nagy szerepet játszott a két Asszad-rezsim is.⁷ Az Asszad család, amely az elmúlt negyven évben vezette az országot, az alavita muszlim közösség tagjai közül került ki, akik maguk is kisebbségnek számítanak az országban, és perifériális helyet foglalnak el a muszlim valláson belül is.⁸ A két közösség egyaránt megközelítőleg 10-10 százalékát képezi a szíriai népességnek, s az Asszad-rezsim az alaviták mellett a keresztényeket részesítette előnyben a politikai életben.⁹

Irak: Szaddám Husszeintől az amerikai megszállásig

Irak keresztényei a térség sok közösségéhez hasonlóan hosszú múltra tekintenek vissza. Az ország területén a 2. század óta van jelen a keresztény vallás, amelyet főként két egyház: a káldeus és az asszír keleti egyház képvisel. Emellett több más egyháznak is találhatóak kisebb közösségei Irakban.¹⁰ Az iraki keresztények helyzetét viszonylag jónak lehetett nevezni a Husszein-rezsim időszaka alatt, a Baath-párt szekuláris nacionalista ideológiájának is köszönhetően.¹¹ Egy örmény keresztény például úgy nyilatkozott Szaddám Husszeinről, mint „a keresztények lehető legjobb védelmezőjéről.”¹² Ebben a helyzetben gyökeres változás állt be az iraki háborút és Szaddám Husszein rezsimjének megbuktatását követően. Colin Chapman a 2003 utáni szituációt

⁶ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256> (Letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529> (Letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁸ Kristina Kausch and Richard Youngs: Europe int he reshaped Middle East, p. 76.

⁹ *ibid.*, illetve Chapman, *op. cit.* 88.

¹⁰ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹¹ Amira El Ahl, [Daniel Steinworth](#), Volkhard Windfuhr and [Bernhard Zand](#): Fighting for their Survival: A Christian Exodus from the Arab World, <http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹² Chapman, *op. cit.* 88.

konkrétan etnikai tisztogatásnak nevezi: bár nincsenek hivatalos statisztikák, az iraki keresztények száma jelentősen csökkent, többségük Szíriába, Jordániába és Libanonba menekült. Mára a keresztények aránya alig 0,8%-ra csökkent.¹³

Libanon konfesszionalista rendszere

Bár Libanon nem tartozik az „arab tavasz” által közvetlenül érintett országok körébe, a teljesség igénye mégis megköveteli, hogy foglalkozzunk a Közel-Kelet arányaiban legnagyobb keresztény kisebbségének otthont adó állammal. Libanon emellett a térség egyetlen olyan állama, amelyben a keresztények tényleges politikai szereppel bírnak. Libanon népességének jelenleg 39 százalékát adják a különféle keresztény csoportok: a libanoni rendszer 17 különböző vallási közösséget ismer el az országon belül, ebből 12 a keresztény közösségek száma.¹⁴ A vallási közösségek Libanonban politikai jelentőséggel is bírnak, bár az 1975-ben kezdődött és az 1989 novemberében aláírt taífi megállapodásokkal lezárult polgárháborút követően más, tisztán politikai jellegű törésvonalak is megjelentek a libanoni társadalmon belül. Libanonban a keresztények, különösképpen a maroniták hagyományosan jelentős szereppel bírnak. A közösség története egészen a 8. századig nyúlik vissza, emellett az ország ad otthont a Közel-Kelet második legnagyobb görögkeleti kisebbségének is. A maronita közösség mind a mai napig kiemelkedő szerepet foglal el a libanoni keresztény kisebbségek között: a maronita pátriárka jelentős beleszólással bír a libanoni keresztény tömb politikai döntéseibe is.¹⁵

Az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt a területen a keresztények számára bizonyos mértékű autonómiát és törvények általi védettséget biztosítottak, a 19. században bevezetett úgynevezett *millet*¹⁶ - rendszer keretein belül, a későbbi maronita politika szempontjából alapvető volt ennek a kivételezett állapotnak a megőrzése.¹⁷ Az I. világháborút követően a török befolyást felváltotta a francia mandátumterületi státusz, a *millet* - rendszer által a vallási kisebbségek számára biztosított védelmet pedig a maronita politikusok

¹³ Pew Research Center: The Global Religious Landscape, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

¹⁵ Speidl Bianka. 2009. „Lebanese Christians and Shifts in Political Power: from Taif Accords to the Second Lebanon War.” *Mediterrán Tanulmányok* 18 (1): 79.

¹⁶ Az iszlámban hagyományos *dhimma*-rendszer továbbfejlesztése (előbbi esetében egy speciális adó megfizetése fejében bizonyos vallási közösségek, így a keresztények is korlátozott vallásgyakorlási jogra tettek szert). A *millet*-rendszer ettől abban különbözött, hogy öngazgatási joggal ruházta fel a keresztények közösségeket. Forrás: Speidl, *op. cit.* 80.

¹⁷ Speidl, *op. cit.* 79.

előnyben részesítése a franciák által. A franciák *de facto* gyarmati uralma alatt alakult ki Libanon egyedülálló politikai berendezése, az úgynevezett konfesszionalista rendszer, amely alapján a vallás ma is döntő tényező a libanoni politikai életben. A rendszer alapjait az 1932-es Nemzeti Megállapodás fektette le, amely a szintén 1932-es népszavazás adatai alapján arányosan osztotta el a politikai pozíciókat a vallási közösségek között. Ekkor 6:5 arányban osztották el a keresztények és muszlimok között a parlamenti helyeket, valamint megállapodtak, hogy az elnök maronita, a miniszterelnök szunnita, a parlament elnöke pedig síita legyen.

A Libanon modern kori történelmében súlyos nyomot hagyó polgárháború egyik kiváltó oka is ez a Nemzeti Megállapodás volt. 1975-re ugyanis a libanoni keresztények és muszlimok aránya utóbbiak javára változott, akik ezt egy újabb megállapodásban kívánták rögzíteni. A keresztény közösségek természetesen ragaszkodtak a számukra előnyös status quo fenntartásához. A konfesszionalista rendszer visszasságai mellett további gondot jelentett a jordániai „fekete szeptember” után a palesztin – többségében szunnita – menekültek beáramlása Libanonba, akik tovább erősítették a muszlim túlsúlyt az országban.

Ez utóbbiak nyújtották a közvetlen *casus bellit* a libanoni polgárháború kirobbanásához, miután 1975-ben a palesztin menekültek és a keresztény falangista milícia közti feszültség a tetőfokára hágott, és kisebb összetűzések robbantak ki a két tábor között. A konfliktusba a libanoni muszlimok a palesztinokat támogatva avatkoztak be, 1976 júniusára a központi kormányzat gyakorlatilag összeomlott, mire a szíriai hadsereg – a nemzetközi közösség, elsősorban az USA jóváhagyásával és támogatásával – megszállta Libanont. A lépést Libanonon belül elsősorban a maronita keresztény közösség üdvözölte.¹⁸ 1978-ban az izraeli hadsereg is beavatkozott, a konfliktusban való részvételétől elsősorban a palesztin probléma rendezését várta. Ugyan a szíriai, és az izraeli erők is a maroniták meghívására avatkoztak be a konfliktusba, ám közbelépésük egyik esetben sem azt eredményezte, amire a libanoni keresztények számítottak: az 1989 végére lezárult polgárháború mind katonai, mind politikai szempontból a maroniták vereségét és térvészését okozta.¹⁹ A 1989. novemberi taifi megállapodások nem számolták fel a konfesszionalista rendszert, ezzel fenntartotta a keresztény-muszlim konfliktus okait - amely bármikor ismét kirobbanhat - az országban. Az 1989-es megállapodás a rendszerben mindössze annyi változást hozott, hogy fele-fele arányra módosult a politikai helyek aránya keresztények és muszlimok között, az állami vezetők vallási alapú meghatározottsága a 1989-es megállapodásoknak is részét képezte.²⁰

¹⁸ Speidl, *op. cit.* 82.

¹⁹ *ibid.* 83.

²⁰ Hilal Kashan: Lebanon's Shiite-Maronite Alliance of Hypocrisy, <http://www.meforum.org/meq/pdfs/3310.pdf> (letöltés ideje: 2013.05.02)

Az elmúlt több mint 20 év során a problémák szinte változatlanok maradtak: a politikailag nagyrészt egységes szunnitákkal és síitákkal szemben a keresztények több táborra bomlottak. A fő kérdés természetesen a megállapodásokat követően is megszállóként jelen lévő Szíria volt, amely csak 2005-ben, erős libanoni és nemzetközi nyomásra vonta ki csapatait az országból. Jelenleg négy keresztény politikai tábor különböztethető meg: a Szíria-pártiak, akik támogatják Libanon és Szíria erős kapcsolatát, illetve 2005-ig a szíriai megszállást; a mára perifériára szorult „nyugatosok”, akik az erős nyugati külkapcsolatokat pártolják; a nacionalista keresztények, akik szerint nem lehet megállapodni a muszlimokkal, és egy vallási alapon szerveződő föderalista állam kiépítésére van szükség. Ide tartoznak még a szekuláris nacionalisták, akik, bár keresztény erők, elleneznek minden vallási alapú, föderális, illetve egyéb elképzeléseket, amelyek ősi kötelekeket vesznek alapul.²¹ Ők továbbá az egyetlen olyan keresztény erő, amely elutasítja a vallási és klán érdekeken alapuló politizálást, nemzeti alapon gondolkodik, és a politikai rendszer reformját szorgalmazza.²² Ez utóbbi tábor volt Szíria 2005-ös kivonulásakor a legnépszerűbb keresztény politikai erő Libanonban.

A libanoni politikai élet, bár továbbra is a konfesszionizmus köre épül, egyre inkább tisztán politikai törésvonalak mentén bontakozik ki. Jelenleg sem a kormányerők, sem az ellenzék nem homogén politikai szempontból. A szunnita erők többsége kormányoldalon áll, a síiták többsége képezi az ellenzéket, a keresztények viszont ketté vannak szakadva a két fél közt. A síita Hezbollahnal a szekuláris nacionalistákat képviselő Szabad Hazafias Mozgalom működik együtt, amelynek élén a 1975-ös polgárháború egyik legnépszerűbb korábbi tábornoka, Michel Aoun áll.²³ A keresztény nacionalisták és a nyugatpártiak pedig a szunnita kormányoldal mellett állnak. A libanoni keresztény kisebbség számára az jelenti a legfőbb problémát, hogy, ellentétben muszlim politikai versenytársaival, képtelen egységes politikai erővé tömörülni, amely egyetért legalább bizonyos alapvető, Libanont érintő kérdésekben.²⁴

A taifi megállapodások és a konfesszionizmus kérdése további probléma. A keresztények, mint arról korábban szó esett, jelenleg megosztottak a szunnita kormányerők és a síita ellenzék közt. Mennyiségileg többségi politikai erőként (bár már csak 38,3%-t teszik ki a lakosságnak)²⁵ éppen a keresztényeknek kellene indítványozniuk a reformot, amely indítvány előtt azonban két fő akadály áll. Egyrészt, a keresztények lennének az a kisebbség,

²¹ Speidl, *op. cit.* 86-87.

²² Speidl, *op. cit.* 87.

²³ <http://www.tayyar.org/Tayyar/FPMParty/GMA/Biography/> (letöltés ideje: 2013.05.02)

²⁴ Speidl, *op. cit.* 84-85

²⁵ Pew Research Center: The Global Religious Landscape, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

amely a legtöbbet veszítene egy ilyen reform által. Másrészt, nem kívánják felhívni a figyelmet a politikai-társadalmi berendezkedés hibáira, tudván, hogy ezzel maguk ellen hangolnák szunnita, illetve síita szövetségeseiket.²⁶

„Arab tavasz”, keresztény ősz?

Az „arab tavasz” eseményeinek okait e tanulmány nem kívánja részletesebben elemezni. Egyrészt, egy még nem lezárult folyamatról van szó, amely valós okainak feltárásához olyan információkra van szükség, amelyeket csak az események lezárulta után láthatunk tisztán. Másrészt, a keresztény kisebbségek helyzetében beállt változások elemzésénél nem az „arab tavasz” okai, hanem inkább annak következményei bírnak jelentőséggel. Az „arab tavasz” kapcsán jelenleg még kevés tudományos forrás áll rendelkezésre, így főként sajtóforrásokból és egyedi esettanulmányokból lehetséges tájékozódni. Probléma továbbá, hogy az „arab tavasszal” foglalkozó szakértők többsége főként a muszlim többségi társadalomra koncentrál, és figyelmen kívül hagyja a keresztény kisebbségeknek az események során játszott szerepét.

A közel-keleti keresztények szerepe alapvetően romlott az „arab tavaszt” követően. Ennek fő oka abban rejlik, hogy a térségben lezajlott forradalmak során az addigi, többségében szekuláris vezetésű diktatúrák (Kadhafi Líbiában, Mubarak Egyiptomban, Asszad Szíriában) egy muszlim fundamentalizmussal átítatott mozgalommal találták szemben magukat, amelyek többek közt elleneztek más vallások (így a kereszténység) jelenlétét a közel-keleti társadalmakban.²⁷ A helyi fundamentalisták, legyenek bár síita vagy szunnita alapon fekvőek, természetesen nem az „arab tavasz” termékei, a forradalmak inkább segítettek felszínre hozni az addig ellenzékbe szorult politikai iszlámot, amelynek népszerűségéhez hozzájárult az addigi szekuláris rendszerek, s ezek diktátorainak politikai-társadalmi kudarca.²⁸ Az iszlám (különösen annak fundamentalista irányzatai) több okból is ellenszenvvel viseltet a kereszténységgel szemben. A nyilvánvaló teológiai ellentétektől eltekintve, ennek fő oka az lehet, hogy a 19. században, illetve a 20. század első felében a térségben megszállóként megjelenő, majd ezt követően az Izraelt szerintük egyöntetűen támogató Nyugatot azonosították a kereszténységgel, s párhuzamot vontak az egykori megszállók, illetve a helyi keresztény közösségek között.²⁹

²⁶Hilal Kasha: Lebanon’s Shiite-Marionite Alliance of Hypocrisy,
<http://www.meforum.org/meq/pdfs/3310.pdf> (letöltés ideje: 2013.05.02)

²⁷Habib Malik. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

²⁸Besenyő János. 2011. „»Arab tavasz« – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.”
Kül-Világ. 8 (4): 71. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

²⁹Habib Malik. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

A térség keresztényeinek másik nagy problémája, hogy nem számíthatat különösebb külső segítségre: itt a politikai értelemben vett Nyugat közömbössége párosul napjaink „világcsendőre”, az Amerikai Egyesült Államok pragmatista-realista külpolitikájával, amely a lényegesebb gazdasági, politikai, és biztonsági érdekeket előtérbe helyezte a helyi keresztény kisebbségek segélykiáltásaival szemben.³⁰ Ezt támasztja alá Bechara Rai pátriárka esete is, aki 2011-ben meglátogatta az akkori francia elnököt, Nicholas Sarkozyt, akit figyelmeztetett, hogy a szír és libanoni keresztények veszélybe kerülhetnek, ha az Asszad kormányzatot nyugati segítséggel elmozdítja az ellenzék.³¹ A pátriárka szerint az „arab tavasz” inkább ősz a keresztények számára, amit Líbia, Tunézia és Egyiptom esete is bizonyít.³² Franciaországból az Egyesült Államokba utazott a keresztény vallási vezető, ahol találkozott volna Obama elnökkel is, aki azonban a korábban egyeztetett találkozót lemondta, mivel úgy vélhette, hogy a pátriárka Asszadot támogatja. Ezt azonban semmi sem támasztotta alá. A pátriárka ugyanis csak a veszélyekre kívánta figyelmeztetni a nyugati államok vezetőit, hogy azok ne kövessenek el olyan hibát, mint Líbiában korábban, ahol azokat az erőket támogatták, amelyek korábban épp az amerikaiak és szövetségeseik ellen harcoltak Irakban és Afganisztánban.³³ Bár a két vezető úgy gondolhatta, hogy a vallási vezető által megfogalmazott aggodalmak nem valósak, az azóta eltelt időszak a pátriárkát igazolta. Mára a szíriai keresztényeket nem védi a rezsim és szabad prédává váltak a szíriai ellenzék egyes csoportjai számára is, akik már csak azért is legyilkolják őket, mert keresztények.³⁴ Ezért exodus indult a szomszédos Libanon felé, de ott sincsenek biztonságban a keresztények, akik egy része így Európa és az USA irányába próbál menekülni.³⁵

Az 1. sz. diagramon követhetjük nyomon a szíriai menekültek számának változását a környező országokban.

³⁰ *ibid.*

³¹ Fady Noun: Patriarch Bechara Rai and the „Arab Spring.” Tensions with Paris and Washington, <http://onecatholicnews.wordpress.com/2011/09/30/patriarch-bechara-rai-and-the-arab-spring-tensions-with-paris-and-washington/> (letöltés ideje: 2013. 05.02)

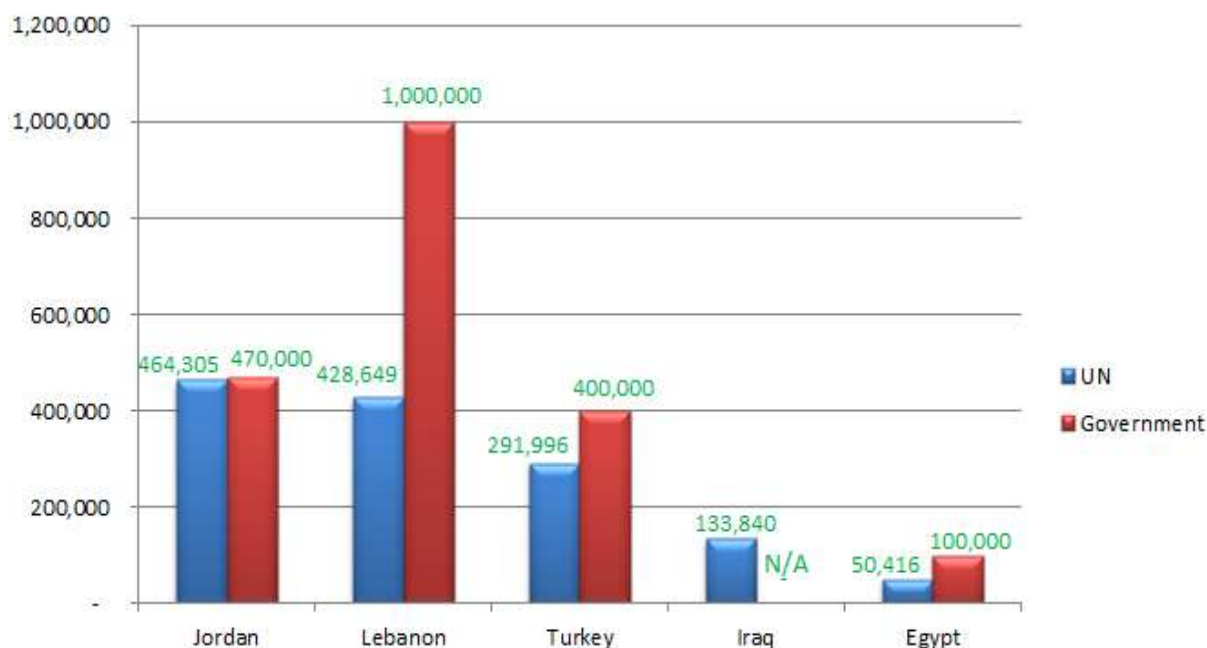
³² Besenyő János. 2011. „Arab tavasz» – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.” *Kül-Világ*. 8 (4): 71. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³³ Besenyő János-Marsai Viktor: Országismertető-Líbia, 85-91. oldal

³⁴ Ulrike Putz: 'We're Too Frightened to Talk': Christians Flee from Radical Rebels in Syria, <http://www.spiegel.de/international/world/christians-flee-from-radical-rebels-in-syria-a-846180.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³⁵ http://www.cbsnews.com/8301-18563_162-57570633/christians-threatened-by-syrian-war-flee-to-lebanon/ (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

Total Syrian Refugees Per Country By Date



Forrás: <http://www.joshualandis.com/blog/wp-content/uploads/syrian-refugees-per-un-and-governments-estimates.png>

A térség keresztényei számára már az „arab tavaszt” megelőzően is jellemzően a kivándorlás jelentett megoldást. 1948-ban Jeruzsálem lakosságának csaknem egyötöde volt keresztény, ma ez kevesebb, mint 2 százalék. Betlehem népességének évszázadokon át csaknem 80 százaléka volt keresztény.³⁶ Mint már arról szó esett, Libanon keresztény lakossága is csökkenő tendenciát mutat, illetve az iraki keresztények kétharmada (megközelítőleg 1 000 000 ember) kényszerült elmenekülni hazájából.³⁷ A pontos kivándorlási adatok összegyűjtését megnehezíti, hogy a legtöbb állam nem követi a bevándorlók vallási hovatartozását.³⁸

A kivándorlás kapcsán érdemes megjegyezni, hogy azokat a keresztényeket, akik tömegével emigrálnak Észak-Amerikába, Európába, illetve Ausztráliába, nem elsősorban a vallási ellentétek viszik rá a kivándorlásra, hanem a vallási alapú diszkriminációból eredő gazdasági okok. Természetesen nem elhanyagolható a vallási tényező sem: az „arab tavasz” nyomán erősödő

³⁶ Habib Malik. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

³⁷ Kenneth Katzmann: Iraq: Politics, Governance and Human Rights,
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf> (letöltés ideje: 2013. 05. 02)

³⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

iszlamizmus egyre nagyobb nyomást gyakorol ezekre a közösségekre. Ám a fő ok mégis az, hogy keresztényként képtelenek munkát találni, fedezni a költségeiket, és negatív jövőképpel rendelkeznek az anyaországukban való továbbélés lehetőségeiről.³⁹

A továbbiak során az egyes országokban lévő keresztény közösségek helyzete kerül áttekintésre.

Egyiptom: a Tahrir tértől a Muszlim Testvériségig

Egyiptomban az „arab tavasz” eseményei során kezdetben keresztények és muszlimok közösen tüntettek a szimbolikus jelentőségűvé vált kairói Tahrir téren a Mubarak-rezsim ellen. Az egyiptomi forradalom egyik emlékezetes képe, amikor az imádkozó muszlimokat keresztény társaik veszik körbe, védve őket a kormányerőkkel szemben.⁴⁰

A választásokon hatalomra került Morszi-rezsim és a Muszlim Testvériség alatt azonban még inkább megromlott a viszony Egyiptom két meghatározó vallási közössége, a muszlimok és a koptok között. Míg korábban megtűrték a keresztényeket Egyiptomban, mára már a vallási téren egyre intoleránsabbá váló egyiptomiak többsége (74%) követeli, hogy minden kérdésben vessék magukat alá a muzulmán vallási törvények (sarija) előírásainak.⁴¹ Ez nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a kopt keresztény közösség tagjai folyamatosan vándorolnak ki külföldre, miközben az országban állandósultak az ellenük elkövetett atrocitások. A fő célpontok a kopt templomok, illetve az egyház épületei, emellett maguk a hívők sincsenek biztonságban, különösképpen a nők. Az elmúlt néhány évben körülbelül 550 olyan esetről tudni Egyiptomban, amelyek során keresztény nőket raboltak el, ejtettek foglyul, erőszakoltak meg, és kényszerítettek a muszlim hitre való áttérésre; ezek az esetek egyre gyakoribbá váltak az „arab tavaszt” és a Muszlim Testvériség megerősödését követően.⁴²

Például Egyiptom modern kori történetének eddigi legnagyobb vallási alapú merényleteként könyvelhető el, amikor 2010 szilveszterén – még Mubarak bukását megelőzően – Alexandriában egy autóba rejtett pokolgépet robbantottak

³⁹ Chapman, *op. cit.* 86.

⁴⁰ Chapman, *op. cit.* 87.

⁴¹ Pew Research Center: The world muslims: Religion, Politics, and Society, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/Muslim/worlds-muslims-religion-politics-society-full-report.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁴² Raymond Ibrahim: Death to Churches under Islam: A study of the Coptic Church, <http://www.meforum.org/3492/churches-under-islam> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

fel egy kopt templom mellett, a robbanás 23 áldozattal járt.⁴³ 2013 első két hónapjában sem volt mentes Egyiptom a koptok elleni pogromoktól: januárban egyrészt egy újabb kopt templom mellett helyeztek el egy bombával felszerelt járművet (amelyet a hatóságok szerencsére időben hatástalanítottak), valamint több támadást is követtek el keresztények ellen, amelyeket a hatóságok nem voltak hajlandóak kivizsgálni sem, nem hogy a keresztények számára védelmet biztosítani. Egy családot 15 év börtönbüntetésre ítélték, amiért azok keresztény hitre tértek át. És ez még enyhe büntetésnek is tekinthető annak tükrében, hogy az egyiptomiak egyre nagyobb számban (86%) támogatják a keresztény hitre áttérők esetleges kivégzését is.⁴⁴ Februárban pedig újabb kopt templomot gyújtottak fel Fayoum provinciában.

A fő aggodalmat több tényező jelenti Egyiptomban. Bár Morszi elnök 2012-es újraválasztási beszédében Egyiptomot „egy közös hazaként” emlegette, keresztények és muszlimok számára egyaránt, a kopt közösség állandó fenyegetéseknek van kitéve a jelenlegi egyiptomi kormány szalafista ellenzéke részéről, akik az igazán keményvonalas muszlim vallási irányzatot képviselik.⁴⁵ A koptokat érő atrocitások többsége is a szalafista csoportoknak róható fel, akiknek az egyre növekvő befolyása az egyiptomi politikában a vallási intolerancia intézményesüléséhez vezethet.⁴⁶ Erre példa, és egy másik nagy probléma az újonnan elfogadott alkotmány kérdése, amely nagyobb teret enged az iszlám jog, a saría számára. Ez kétségtelenül a muszlim többséget részesíti előnyben a „megtűrt” kopt kisebbségekkel szemben.⁴⁷

Líbia: Kadhafí után

Két év telt el azóta, hogy Líbiában megindult az a mozgalom, amely végül egy évnyi tüntetés, majd polgárháború után – nemzetközi segítséggel – véget vetett Muammar Kadhafí több mint negyven éve regnáló rendszerének. A biztonsági helyzet az országban azonban a diktátor megbuktatása óta sem

⁴³ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁴⁴ Pew Research Center: The world muslims: Religion, Politics, and Society, http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/Muslim/worlds-muslims-religion-politics-society-full-report.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁴⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28).

⁴⁶ Lorenzo Vidino (ed.) 2013. „The West and the Muslim Brotherhood after the Arab Spring”. *Foreign Policy Research Institute*. 67. http://www.fpri.org/docs/201303.west_and_the_muslim_brotherhood_after_the_arab_spring.pdf (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁴⁷ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

stabilizálódott, ezt mutatják a Bengázi városában tavaly szeptemberben lezajlott események is, amelyek során az Egyesült Államok líbiai nagykövete életét vesztette.

Líbia területén a biztonságot mind a mai napig többségében a különféle milíciák garantálják. Ennek oka főként az, hogy a rendőrség és a hadsereg képtelen fenntartani a rendet, s így az átmeneti központi kormányzat kénytelen a felkelőket megbízni a biztonsági szervek feladatainak ellátásával. A korrupció és a biztonsági kockázatok mellett nagy gondot jelent, hogy a líbiai keresztények ki vannak téve a sokszor az iszlamistább milíciák által elkövetett atrocitásoknak. 2013-ban például két hónap alatt már a második keresztény templom elleni támadást követték el Líbiában. Az elsőt még december 30-án, amikor robbanás rázott meg egy kopt templomot a nyugat-líbiai Miszráta közelében, itt két személy vesztette életét, és másik kettő megsebesült. A második ilyen akcióra február 28-án került sor, amikor fegyveres felkelők megtámadtak egy templomot, amely során egy pap és segédje sérült meg.⁴⁸ Február 27-én bengázi milicisták megrohantak egy kopt templomot, körülbelül 100 hívőt ejtve foglyul, azzal vádolva őket, hogy misszionáriusok és kereszténységre kívánják téríteni a helyieket. Némelyiküket kínzásnak is alávetették, ebbe egy fogoly bele is halt. Februárban emellett egy 1921 óta Líbiában tevékenykedő apácarendet is az országból való távozásra kényszerítettek.

Problémát jelenthet továbbá, hogy a líbiai társadalmi-politikai elit jelenleg is dolgozik az ország új alkotmányának kidolgozásán, amely – az egyiptomihoz hasonlóan – a tervek szerint nagy hangsúlyt fektetne a saría szerepére a líbiai jogrendszerben. Ez pedig szintén a helyi keresztények helyzetén rontana.⁴⁹

Szíria: keresztény kálvária – Asszad mellett

Szíria különleges szereppel bír az „arab tavasz” eseményeiben érintett államok sorában. Míg az előbbieken tárgyalt Egyiptom, illetve Líbia esetében a keresztények megtűrt kisebbségnek számítottak, addig Szíriában a keresztények hagyományosan az Asszad családot és az alavita⁵⁰ kisebbséget támogatták.⁵¹ Így a keresztények az „arab tavasz” során azzal a súlyos dilemmával szembesültek, miszerint a rendszert támogassák, vagy az ellenzék oldalára álljanak? A többség az Asszad-rezsim mellett állt ki,⁵² ám vannak olyan

⁴⁸ Raymond Ibrahim: „Muslim Persecution of Christians: February, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-february-2013> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

⁴⁹ <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21457879> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

⁵⁰ A síita muszlim vallás egy válfaja.

⁵¹ Chapman, *op. cit.* 88.

⁵² *ibid.*

keresztény csoportok is, amelyek az ellenzékot támogatják. Utóbbiak optimisták, úgy hiszik, hogy egy polgárháború romjaira egy vallásilag toleránsabb Szíriát lehet felépíteni, amelyben a keresztények és muszlimok egymás mellett élhetnek. Előbbiek úgy vélik, a rezsim bukása esetén Szíriában is egy iszlamista állam épülhet ki, amelyben a keresztények üldöztetésnek lennének kitéve.⁵³

Libanon: egy polgárháború szomszédságában

Libanont közvetlenül nem érintették az „arab tavasz” eseményei, ez főként két tényezőnek volt köszönhető. Egyrészt, Libanon politikai berendezkedése eltért a térség klasszikus szekuláris diktatúráitól (a konfesszionalista berendezkedésről már a korábbiak során esett szó), másrészt, az ország még az előző évtizedek polgárháborúját sem heverte ki teljesen.

Geopolitikai-társadalmi szempontból azonban problémát jelenthet Libanon érzékeny vallási-politikai egyensúlyára nézve a szomszédos Szíriában dúló polgárháború. Libanon az elmúlt évtizedek során erősen függött Szíriától (2005-ig megszálló az országban, valamint a síitákat tömörítő Hezbollah egyik fő külföldi támogatója).⁵⁴ A polgárháborúval megszűnni látszik ez a hagyományos támogatás, ám ez a tendenciák fényében csak átmeneti.⁵⁵

A másik fő probléma a menekültkérdés. Az UNHCR adatai szerint⁵⁶ jelenleg csaknem 450 ezer szíriai menekült található a libanoni menekülttáborokban. Ezek vallási megoszlásáról nincsen adat, de a menekültek egyre növekvő száma előrevetít egy, az 1975-ös eseményekhez hasonló forgatókönyvet, amelynél ebben az esetben a szíriai menekültek játszanak a katalizátor szerepét. Egy ez által, vagy a szíriai események áttérjedésével kibontakozó polgárháború pedig tovább rontana a libanoni keresztények helyzetén.

A keresztény migrációban rejlő lehetőségek

Az arab országokból az elmúlt évtizedekben az ott élő keresztények nagy része már elmenekült, így a maradók társadalmi befolyása jelentősen lecsökkent, marginalizálódtak, amely a következő térképen is nyomon követhető.

⁵³ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

⁵⁴ Példa: Speidl, *op. cit.* 89.

⁵⁵ Figyelembe véve Irán térnyerését a térségben, amely a Hezbollah másik fő szponzora.

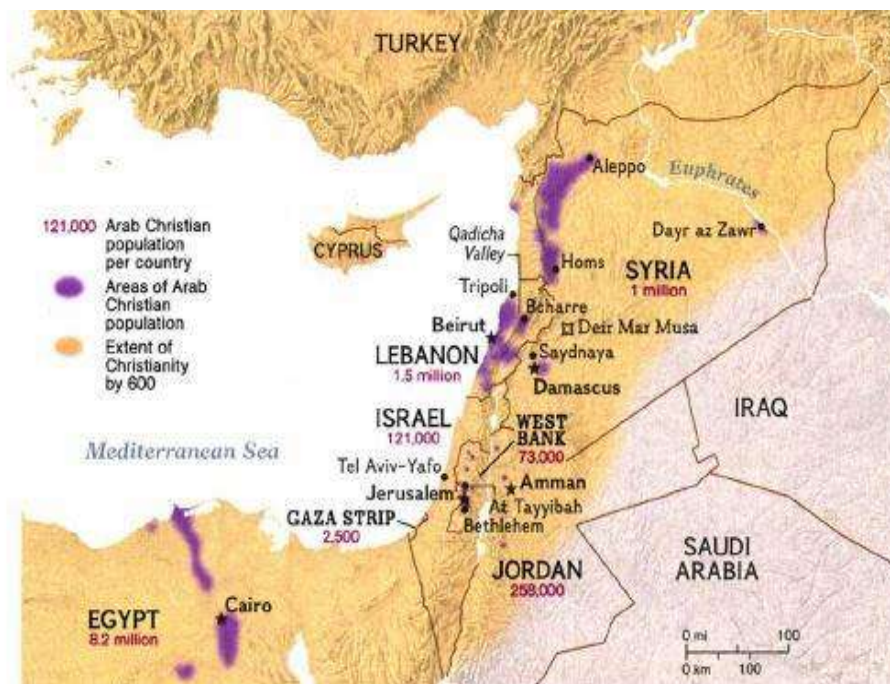
⁵⁶ <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122> (letöltés ideje: 2013. 04. 29)

ARAB CHRISTIAN EXODUS

Christians once dominated from Syria to Egypt. But since the Crusades—and especially over the past century—they've been marginalized, reduced to small, embattled communities by social, political, and economic pressures.

CHRISTIAN POPULATION

Percentage of total population in present-day Jordan, Syria, Lebanon, Israel, and Palestinian territories



Forrás: <http://christiangepolitics.blogspot.hu/2009/09/arab-christian-exodus.html>

Az „arab tavasz” által érintett országokból kiáramló keresztény arabok (tipikus példa erre Egyiptom esete, ahonnan a koptok vándorolnak ki nagy számban) Észak-Amerika és Ausztrália mellett Európát veszik célba. Kérdés, hogy a keresztény arab bevándorlók terhet, vagy inkább segítséget jelentenek a demográfiailag is öregedő Európa számára?

A közel-keleti keresztények csökkenő számát és számarányát két tényezőnek tudhatjuk be: a muszlimokhoz képest alacsonyabb születési rátának, valamint a magas kivándorlási rátának, amelyen az „arab tavasz” csak tovább erősített. E kivándorlóknak nem mindegyike képzett vagy magas jövedelmű, ez különösen igaz az Irakból elmenekült keresztények többségére. De a legtöbb arab keresztény jobban képzett és jobb anyagi helyzettel bír, a vallási iskolákban jó nyelvi képességeket sajátított el, továbbá a erős nemzetközi támogatói hálózatok megkönnyítik ezen keresztények számára a kivándorlást.⁵⁷ Kiemelendők ilyen szempontból az egyiptomi koptok, akik jóval képzetebbek, mint muszlim társaik, továbbá jelentősebb gazdasági pozíciókkal is bírtak Egyiptomban.⁵⁸ Nincsenek pontos adatok, lévén vallási szempontból nem

⁵⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256> (letöltés ideje: 2013. 04. 28), valamint Keith Crane, Steven Simon, Jeffrey Martini: Future Challenges for the Arab World, The Implications of Demographic and Economic Trends, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2011/RAND_TR912.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁵⁸ Besenyő János. 2011. „»Arab tavasz« – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.” *Kül-Világ*. 8 (4): 71. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyo.pdf> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

követik a bevándorlókat, de 2011-ben 100 ezer körülre teszik az Egyiptomból kivándorló koptok számát.⁵⁹

Az arab keresztény bevándorlók egy jó része, mindamelllett, hogy jobb anyagi helyzettel bírnak és képzettebbek, mint muszlim társaik,⁶⁰ kisebb mértékű biztonsági kockázatot jelentenek, amely előnyt jelenthet számukra a „terror elleni háború” időszakában. Már csak ezért is lenne megfontolandó „beengedésük” az európai államokba, illetve ezzel egy időben a biztonsági kockázatot jelentő muzulmán radikálisokat visszatoloncolni eredeti lakhelyükre.⁶¹ Így egyfajta „lakosságcsere” keretében Európa képzettebb, toleránsabb, vallási és kulturális téren hozzánk közelebb álló, homogén állampolgárokat kapna.

Konklúzió

Az „arab tavasz” harmadik évében járva megfigyelhető, hogy a szélsőségesebb iszlamista irányzatok egyre jelentősebb szerephez jutottak a közel-keleti politikai életben, döntő pozíciókhoz jutva – Algériát és Líbiát leszámítva – Rabattól Gázáig, s más országokban is jelentős szerepet játszanak a még folyamatban lévő eseményekben (lásd Szíria).⁶²

⁵⁹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html> (letöltés ideje: 2013. 04. 28)

⁶⁰ Lawrence Solomon: Christian exodus could fuel Middle East decline, <http://opinion.financialpost.com/2013/03/28/lawrence-solomon-christian-exodus-could-fuel-middle-east-decline/> (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁶¹ Ez a javaslat talán szokatlanul számít, de az elmúlt években történt esetek tükrében, amikor is az Európába érkező muzulmánok, az őket befogadó államok lakosságára sokszor fizikai kényszerrel, fenyegetéssel próbáltak nyomást gyakorolni, illetve megkérdőjelezzik az őket befogadó toleráns államok törvényeit, hagyományait már érthetőbb. Gondoljunk bele, hogyan reagálnánk mi Budapesten, ha a Nagy-Britannia városaiban működő „sharija kommandók” itt is elkezdénék zaklatni a rövid nadrágos turistákat, vagy a szerintük nem megfelelően öltözött magyar hölgyeket. Az akcióik egyike itt látható: <http://www.youtube.com/watch?v=rCsG-u2GtZE> (letöltés ideje: 2013. 05.02) A probléma valóságát bizonyítja az is, hogy a franciák, akik Európa egyik legtoleránsabb, befogadóbb nemzete volt a muzulmán bevándorlókkal szemben - <http://www.pewglobal.org/files/pdf/7-6-06.pdf> (letöltés ideje: 2013.05.02) - egyre inkább elutasítja azokat. A Le Monde által készített felmérés szerint a franciák 74% tartja intoleráns vallásnak az iszlámot, és sérelmezik, hogy azok nem fogadják el a Francia Köztársaság értékeit. A muzulmánokat nem csak a hagyományosan velük szembenálló jobboldaliak, de a baloldaliak, sőt már a liberális állampolgárok egyre nagyobb része is elutasítja. http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/01/24/la-religion-musulmane-fait-l-objet-d-un-profond-rejet-de-la-part-des-francais_1821698_3224.html (letöltés ideje: 2013. 05. 02). Hasonló folyamatok figyelhetők meg azokban az európai országokban is (Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, stb.), ahol nagyobb létszámban élnek muzulmánok. Soeren Klein: Amnesty Int'l Report: Blind to Muslim Threats to Europe, <http://www.clarionproject.org/analysis/amnesty-intl-report-blind-muslim-threats-europe> (letöltés ideje: 2013. 05. 02)

⁶² Vidino, *op. cit.* 2.

A politikai iszlám térnyerése, vagy, mint Egyiptomban látható, alkotmányos szintűvé válása még inkább ront a muszlim többségi népesség és a keresztény kisebbségek problémáktól terhes viszonyán. Az „arab tavasz” okozta változások sok liberális, illetve nem-muszlim csoport számára adnak okot az aggodalomra, lévén megkérdőjelezhető az érintett iszlamista erők elkötelezettsége a demokrácia és a jogállam értékei, különösképpen a vallás- és szólásszabadság, valamint a nők jogai mellett. Emellett az ezen országok többségében eddig is politikai-társadalmi periférián lévő keresztény csoportok tovább marginalizálódnak az iszlamista erők térnyerésének köszönhetően.

Mint arra a tanulmány során számos példa rámutat, a keresztény kisebbségeket számos országban jelentős atrocitások érik, ez pedig tovább fokozza kivándorlásukat a kereszténység bölcsőjének tekinthető Közel-Keletről. A tömegesen kivándorló keresztény arabok kérdését Európa sem hagyhatja figyelmen kívül, lévén – az Egyesült Államok mellett – a közel-keleti migráció egyik fő célállomásának, emellett az Egyesült Államok felé tartók tranzitállomásának is tekinthető.⁶³

A keresztény kisebbségek jövőbeni helyzete nagyban függ attól, milyen mértékben lesz képes a keresztény világ (Európa és az Egyesült Államok) nyomást gyakorolni ezen országok vezetésére, hogy tartsák tiszteletben a vallási kisebbségek jogait, illetve biztosítsanak valós védelmet számukra. Máskülönben ezen országok vezetése, illetve e vezetés intézkedései által kiváltott keresztény bevándorlási hullám súlyos gazdasági, humanitárius és biztonsági kockázatot képezhet a Mediterránium számára.⁶⁴

⁶³ Keith Crane, Steven Simon, Jeffrey Martini: Future Challenges for the Arab World, The Implications of Demographic and Economic Trends, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2011/RAND_TR912.pdf (letöltés ideje: 2013. 05.02)

⁶⁴ Lawrence Solomon: Christian exodus could fuel Middle East decline, <http://opinion.financialpost.com/2013/03/28/lawrence-solomon-christian-exodus-could-fuel-middle-east-decline/> (letöltés ideje: 2013. 05.02)

Felhasznált Irodalom:

1. Amira El Ahl, [Daniel Steinvorth](#), Volkhard Windfuhr and [Bernhard Zand](#): Fighting for their Survival: A Christian Exodus from the Arab World, <http://www.spiegel.de/international/spiegel/fighting-for-their-survival-a-christian-exodus-from-the-arab-world-a-457002.html>
2. BBC News: Guide: Christians in the Middle East, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15239529>
3. BBC News: Slow rebirth for post-revolution Libya, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21457879>
4. Besenyő János. 2011. „Arab tavasz» – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban.” *Kül-Világ*. 8 (4): 51-75. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/besenyoy.pdf>
5. Besenyő János – Marsai Viktor: Országismertető, Líbia, MH ÖHP Tudományos Tanács, 2012, Székesfehérvár, http://kalasnyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_libia.pdf
6. Chapman, Colin. 2012. „Christians in the Middle East – Past, Present and Future.” *St. Francis Magazine* 8 (1): 67-97. <http://www.stfrancismagazine.info/ja/images/stories/SFM6ColinChapman.pdf>
7. The Economist. 2012. „Christians in the Middle East. A new spokesman.” <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2012/12/christians-middle-east>
8. Fady Noun: Patriarch Bechara Rai and the „Arab Spring.” Tensions with Paris and Washington, <http://onecatholicnews.wordpress.com/2011/09/30/patriarch-bechara-rai-and-the-arab-spring-tensions-with-paris-and-washington/>
9. General Michael Aoun Biography, <http://www.tayyar.org/Tayyar/FPMParty/GMA/Biography/>
10. Hilal Kasha: Lebanon’s Shiite-Maronite Alliance of Hypocrisy, <http://www.meforum.org/meq/pdfs/3310.pdf>
11. Ibrahim, Raymond: „Muslim Persecution of Christians: January, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> Hozzáférés: 2013/04/28.
12. Ibrahim, Raymond: „Muslim Persecution of Christians: February, 2013.” Gatestone Institute. 2013. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-february-2013>
13. Ibrahim, Raymond: Death to Churches under Islam: A study of the Coptic Church, <http://www.meforum.org/3492/churches-under-islam>
14. Iraq. *The CIA Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>
15. Keith Crane, Steven Simon, Jeffrey Martini: Future Challenges for the Arab World, The Implications of Demographic and Economic Trends, RAND, 2011, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2011/RAND_TR912.pdf
16. Kenneth Katzmann: Iraq: Politics, Governance and Human Rights, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>
17. Kevin Connolly: Syria war fuels Christian flight from Middle East, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20742256>
18. Kristina Kausch and Richard Youngs: Europe in the reshaped Middle East, FRIDE, 2012, Spain, 178 oldal
19. La religion musulmane fait l'objet d'un profond rejet de la part des Français, http://www.lemonde.fr/societe/article/2013/01/24/la-religion-musulmane-fait-l-objet-d-un-profond-rejet-de-la-part-des-francais_1821698_3224.html?xtmc=ipsos&xtcr=2

20. Lawrence Solomon: Christian exodus could fuel Middle East decline,
<http://opinion.financialpost.com/2013/03/28/lawrence-solomon-christian-exodus-could-fuel-middle-east-decline/>
21. Lebanon. *The CIA Factbook*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html>
22. Malik, Habib. 2011. „The Future of Christians in the Middle East.” *Defining Ideas*
<http://www.hoover.org/publications/defining-ideas/article/62216>
23. Richard Spencer: Egypt's Coptic Christians fleeing country after Islamist takeover,
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9798777/Egypt-Coptic-Christians-fleeing-country-after-Islamist-takeover.html>
24. Soeren Klein: Amnesty Int'l Report: Blind to Muslim Threats to Europe,
<http://www.clarionproject.org/analysis/amnesty-intl-report-blind-muslim-threats-europe>
25. Speidl Bianka. 2009. „Lebanese Christians and Shifts in Political Power: from Taif Accords to the Second Lebanon War.” *Mediterrán Tanulmányok* 18 (1): 77-100.
26. Pew Research Center: The world muslims: Religion, Politics, and Society,
http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/Muslim/worlds-muslims-religion-politics-society-full-report.pdf
27. Pew Research Center: The Global Religious Landscape,
http://www.pewforum.org/uploadedFiles/Topics/Religious_Affiliation/globalReligion-full.pdf
28. Pew Research Center: Muslims in Europe: Economic worries top concerns about religious and cultural identity, <http://www.pewglobal.org/files/pdf/7-6-06.pdf>
29. Ulrike Putz: 'We're Too Frightened to Talk': Christians Flee from Radical Rebels in Syria, <http://www.spiegel.de/international/world/christians-flee-from-radical-rebels-in-syria-a-846180.html>
30. UNHCR honlap, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>
31. Vidino, Lorenzo (szerk.) 2013. „The West and the Muslim Brotherhood after the Arab Spring”. *Foreign Policy Research Institute*.
http://www.fpri.org/docs/201303.west_and_the_muslim_brotherhood_after_the_arab_spring.pdf
32. Clarissa Ward: Christians, threatened by Syrian war, flee to Lebanon,
http://www.cbsnews.com/8301-18563_162-57570633/christians-threatened-by-syrian-war-flee-to-lebanon/